

УДК 340.1:316.6.01

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.3.46>

ПРАВОВА ПОВЕДІНКА ТА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЛЮДИНИ В ДИСКУСІЙНІЙ ПАРАДИГМІ ФІЛОСОФІЇ ПРАВА

Жаровська І.,

д.ю.н.,

*професор кафедри теорії права та конституціоналізму
Національного університету «Львівська політехніка»*

ORCID: 0000-0003-3821-8120

e-mail: irazhar@ukr.net

Жаровська І. Правова поведінка та ідентичність людини в дискусійній парадигмі філософії права.

У цій статті проводиться аналіз особливостей рефлексії правової поведінки особи в світлі різних філософсько-правових наукових дискурсів. Загалом аналіз правової поведінки людини в дискусійній парадигмі філософії права в контексті вивчення проблеми для налагодження правової співпраці висвітлює глибокі аспекти взаємодії індивіда та юридичної системи. Філософські концепти допомагають розглянути дану тему на метафізичному рівні, розкриваючи основоположні принципи та моральні аспекти правової поведінки.

Констатовано, що первинним плацдармом для розгляду поведінки в контексті правової реальності є розгляд її через ідеологічну парадигму прав людини, оскільки концепція визнає невід'ємність та невідчужуваність прав кожної особи, обґрунтовуючи їх фундаментальність через наявність гідності, природженої кожній людині. Основна ідея полягає в тому, що ці права є не лише юридичними нормами, але й ключовим елементом, формуючим особисту гідність та свободу та виражають особисту ідентичність людини, а в оцінці поведінки людини визначальною є роль держави та суспільства у забезпеченні та захисті прав як безумовної аксіологічної детермінанти.

Доведено, що вагомою парадигмою рефлексії є потреба аналізу поведінки у призмі соціально-го контракту, оскільки взаємна угода людей передбачає обмін частиною індивідуальної свободи на спільний порядок і безпеку, забезпечені прийняттям правил і обов'язків, що утворює основу для створення держави та правового порядку. Таким чином, поведінка людини оцінюється за її відповідність встановленим правилам та здатність до взаємодії з іншими членами суспільства в мирі та взаєморозумінні.

Мотивовано, що філософський аналіз етико-філософських концепцій у контексті поведінки людини визначає дві ключові галузі - деонтологію та консеквентологію. Деонтологія, зосереджуючись на обов'язках та правилах, визначає моральність вчинків незалежно від їхніх наслідків, вказуючи на обов'язковість етичних норм, а консеквентологія орієнтується на наслідки вчинків як основний критерій їхньої моральної оцінки, підкреслюючи важливість позитивних результатів.

Ключові слова: правова поведінка, ідентичність людини, постмодернізм, права людини, правова етика, дискурс, філософія права, правова ідеологія, правова система, норми права.

Zharovska I. Legal behavior and human identity in the debate paradigm of the philosophy of law.

This article analyzes the peculiarities of the reflection of a person's legal behavior in the light of various philosophical and legal scientific discourses. In general, the analysis of a person's legal behavior in the debatable paradigm of the philosophy of law in the context of studying the problem of establishing legal cooperation illuminates the deep aspects of the interaction between the individual and the legal system. Philosophical concepts help to consider this topic on a metaphysical level, revealing the fundamental principles and moral aspects of legal behavior.

It was established that the primary springboard for considering behavior in the context of legal reality is its consideration through the ideological paradigm of human rights, since the concept recognizes the

inalienability and inalienability of the rights of each person, justifying their fundamentality due to the presence of dignity inherent to each person. The main idea is that these rights are not only legal norms, but also a key element that forms personal dignity and freedom and express the personal identity of a person, and in evaluating human behavior, the role of the state and society in ensuring and protecting rights as an unconditional axiological determinants

It is proved that a valid paradigm of reflection is the need to analyze behavior in the prism of a social contract, since the mutual agreement of people involves the exchange of a part of individual freedom for common order and security, ensured by the adoption of rules and obligations, which forms the basis for the creation of the state and the legal order. Thus, a person's behavior is evaluated for its compliance with established rules and the ability to interact with other members of society in peace and mutual understanding.

It is motivated that the philosophical analysis of ethical-philosophical concepts in the context of human behavior defines two key areas - deontology and consequentology. Deontology, focusing on duties and rules, determines the morality of actions regardless of their consequences, indicating the obligation of ethical norms, and consequentology focuses on the consequences of actions as the main criterion for their moral evaluation, emphasizing the importance of positive results.

Key words: legal behavior, human identity, postmodernism, human rights, legal ethics, discourse, philosophy of law, legal ideology, legal system, legal norms

Постановка проблеми. Активна участь в дискусіях філософії права сприяє розвитку критичного мислення та формуванню особистого юридичного світогляду, що покликано не лише збагачує інтелектуальний рівень особистості, але й сприяє інтелектуальному обміну ідеями та стимулює аналітичний підхід до правових питань. Дискусії в сфері рефлексії розуміння поведінки людини полягають через призму розгляду впливу правових норм на соціокультурний контекст та сприяють розумінню взаємозв'язку між правовими принципами та цінностями суспільства. Взаємодія з різними точками зору в дискусійному форматі також готує особу до участі в реальному правовому середовищі, розвиваючи навички аргументації та розуміння різноманітності підходів до правових питань.

Загалом вивчення поведінки людини має державно-правове значення, оскільки як вірно державно-правовий механізм управління, котрий би мав потенціал спрямувати поведінку населення в позитивне русло ґрунтується на аналізі поведінки людини, в тому числі через популярну нині концепцію «значущого людського контролю» [1].

Аналіз правової поведінки людини в дискусійній парадигмі філософії права в контексті вивчення проблеми для налагодження правової співпраці висвітлює глибокі аспекти взаємодії індивіда та юридичної системи. Філософські концепти допомагають розглянути дану тему на метафізичному рівні, розкриваючи основоположні принципи та моральні аспекти правової поведінки.

У цьому контексті, розгляд поведінки людини може бути врегульованим етичними концепціями, такими як «моральна свобода» та «правова відповідальність». Філософія права може використовувати терміни, які підкреслюють важливість «юридичної справедливості» та «права людини», визначаючи їхню взаємодію у контексті співпраці.

Аналіз вивчення задекларованої проблематики також зумовлена потребою налагодження правової співпраці через досягнення правової гармонії як вищого рівня конкордії, де розуміння та повага до різних правових підходів стають основою для конструктивного взаємодії. Правова ідеологія для вироблення належного напрямку правового регулювання потребує розгляду правової поведінки як частини великого метафізичного порядку, де філософські рефлексії слугують ключами до розуміння принципів, що лежать в основі взаємодії між індивідом та юридичною системою в контексті досягнення правової співпраці.

Стан дослідження. Питання правомірної поведінки, її проявів та аспекти забезпечення неправомірного впливу на дії особи у юридичній реальності були предметом аналізу науковців загальнонотейоретичного та філософсько-правового спрямування, зокрема О. Омельчука, Т. Гарасиміва, В. Чернописької, О. Парути, С. Сливки та інших. Проте проблема вагоме значення та потребує додаткового оцінення у світлі новітніх тенденцій та змін соціокультурного простору постмодерністського, трансгуманістичного соціуму.

Метою статті є аналіз особливостей рефлексії правової поведінки особи в світлі різних філософсько-правових наукових дискурсів.

Виклад основних положень. Погляд на поведінку людини з позицій філософії права розглядається через призму різних теорій, концепцій та підходів, які розкривають природу права та його вплив на життя та поведінку індивіда.

Проаналізуємо можливі аспекти рефлексії щодо поведінки особи в контексті ідеологічного-філософсько-правового спрямування.

В першу чергу слід звернутися до теорії прав людини є однією з ключових складових сучасного правового мислення, яка розглядає права кожної особи як невід'ємні та невідчужувані, тому теоретико-правова рефлексія прав людини ґрунтується на переконанні, що кожна людина має фундаментальні права у зв'язку з тим, що вона існує і вже від природи наділена гідністю. Теорія прав людини має давню історію, проте питання «розширення прав і можливостей отримало значну увагу протягом останніх чотирьох десятиліть» [2], як вказує Р. Джозеф.

Основна ідея полягає в тому, що права людини є не тільки правовими нормами, але й основним елементом, який конститує особисту гідність та свободу, в свою чергу права є невід'ємними, оскільки жодна влада чи інша особа не може позбавити людину цих прав без порушення принципів справедливості, а також невідчужуваними, що означає, що людина не може передати чи відмовитися від своїх прав.

Оцінка поведінки людини в контексті цієї теорії ґрунтується на тому, наскільки держава та суспільство забезпечують та захищають ці фундаментальні права та визначається рівнем захисту особистої свободи, приватності, права на справедливий суд, свободу вираження думки та інших ключових прав. В цьому контексті науковці вказують, що «громадянське суспільство – це, перш за все, самоконтроль» [3], а забезпечення цих прав визнається не лише обов'язком влади перед громадянами, але й визначає міру демократичності та гуманізму суспільства в умовах постмодерну.

Нині є поширеною філософська позиція, що «всі людські дії керуються певними цілями» [4, с. 1257], тому загалом поведінка людини направлена на захист та реалізацію своїх прав, оскільки кожна людина має природжене прагнення до свободи та гідності. У повсякденному житті це виявляється через бажання вільно висловлювати свою думку, обирати свої дії та вирішувати свої питання, не порушуючи при цьому прав інших людей. Людина, свідомо своїх прав, стає активною учасницею суспільства, захищаючи свою приватність, свободу слова, право на справедливий суд, інші соціальні та особисті права, таким чином, захист та реалізація прав стають не лише індивідуальною потребою, але й важливим елементом формування справедливого та гуманного постмодерністського суспільства.

Правова ідентичність в контексті правової поведінки представляє собою внутрішню уяву особи про себе в ролі учасника правового співтовариства та її співвідношення зі системою права, вона взаємодіє індивіда з правовими нормами, цінностями та процедурами, і визначає, як він сприймає себе у правовому просторі та як відчуває свою роль у правовій системі. Загалом саме феномен ідентичності особи визначає, як вона сприймає та взаємодіє з правовими рамками. Людина, що визнає та відчуває свою правову ідентичність, схильна до дотримання правових норм та відчуває себе частиною правового співтовариства, водночас, важливим аспектом є взаємодія індивіда з правовою системою, яка впливає на формування та розвиток його правової ідентичності.

Таким чином, взаємодія індивіда з правовим середовищем і його сприйняття власної ролі в цьому контексті визначають, наскільки ефективно він адаптується до правових норм, виконує свої обов'язки та реагує на правопорушення. Формування і усвідомлення правової ідентичності взаємопов'язані з правовою поведінкою та визначають сприйняття особою свого місця та ролі у системі права.

Поряд з цим права людини завжди субординуються з її обов'язками, оскільки індивід не існує відокремлено, а наше життя є соціокультурним феноменом. Тому вагомо додатково поведінку людини позиціонувати через призму соціального контракту, котрий ґрунтується на уявленні того, що люди, перебуваючи в природному стані, утворюють суспільство, аби спільно регулювати свої стосунки та забезпечити спільний благополуччя. Соціальна комунікація та суспільне співіснування у постмодерністську епоху є своєрідною угодою, відповідно до якої індивіди приймають обов'язки та правила для досягнення загальної благополучності.

В контексті соціального контракту, люди визнають необхідність обмінюватися частиною своєї індивідуальної свободи та незалежності на спільний порядок та безпеку, які забезпечуються через прийняття певних правил і обов'язків, тому така угода створює основу для утворення держави та правового порядку. Тут слід погодитися з О.Н. Кубальським, який вказує, що «успішне ви-

значення вченим-дослідником своїх ціннісних позицій неможливе без узгодження його картини світу з панівними уявленнями про світ у своєму суспільстві» [5], тому поведінка людини цінується через призму соціальних та культурних парадигм, що панують у конкретному суспільстві у конкретну історичну епоху.

Участь у соціальному контракті передбачає взаємовідносини між індивідами та владою, де кожен член суспільства зобов'язується дотримуватися узгоджених правил, а влада відповідальна за забезпечення справедливості та загального блага. Поведінка людини оцінюється в контексті її відповідності встановленим правилам та здатності взаємодіяти з іншими членами суспільства в мирі та взаєморозумінні.

Ще одним вагомим концептом у правовому дискурсі є аналіз проблеми через концепцію етики, яка є сферою, що глибоко досліджує основи та принципи, які визначають моральні аспекти вчинків та взаємодій людини, адже за твердженням Єлеттра Біетті «моральна філософія справді може пролити нове світло на людську практику» [6]. Етико-філософський аналіз ставить перед собою завдання визначити, як людина повинна діяти, враховуючи моральні норми, цінності та ідеали. Філософський аналіз етики поведінки розглядає основні принципи, які визначають правильність або неправильність вчинків через призму принципів справедливості, доброчесності, автономії, та інші, що визначають моральні вимоги до особистості.

Питання поведінки у етиці відображається через категорію «що треба робити» й на думку представників англійської філософсько-соціологічної школи (К. Morrell, F. Dahlmann) саме це питання розкривається через основи трьох традиційних груп нормативних етичних систем: утилітаризм Мілля, кантіанська деонтологічна етика та аристотелівська етика чеснот. Кожна з них забезпечує нормативну основу для визначення того, що люди «мають» робити [7].

Деонтологія та консеквентологія в етиці поведінки представляють два ключові підходи, які філософськи аналізують основи моральної дії та прийняття рішень. Ці дві галузі надають різні уявлення про те, як визначається моральна вартість вчинків та як слід керуватися в сфері етичності.

Деонтологія, у своєму основному визначенні, зосереджується на обов'язках та правилах, що визначають моральність вчинків, оскільки аналіз того дії є морально правильними або неправильними незалежно від їхніх наслідків. Тобто, визначається обов'язками, які притаманні конкретній ситуації. Наприклад, ідея «не вбивай» є деонтологічним принципом, що не залежить від можливих наслідків вчинку. В даному контексті поведінка має враховувати позитивні норми права та моралі, адже «недбале врахування правових вимог часто призводить до порушень закону» [8].

Консеквентологія, навпаки, зорієнтована на наслідки вчинків як основний критерій їхньої моральної оцінки. В цьому підході справедливість або неправильність визначається за результатами вчинку, адже «існує багато соціальних, політичних і культурних реалій, які ми сприймаємо через призму наших власних концепцій і установок» [9]. Це означає, що прийняття рішення є етично виправданим, якщо воно має позитивні наслідки. Наприклад, в консеквентології може використовуватися принцип «досягти найбільшого добробуту для найбільшої кількості людей».

Філософський аналіз цих підходів в етиці поведінки включає розгляд їхніх теоретичних підвалин, а також дослідження їхнього практичного застосування в різних контекстах. Деонтологія підкреслює незалежність моральної оцінки від можливих наслідків, акцентуючи на етичних обов'язках, тоді як консеквентологія розглядає вчинки в контексті їхніх потенційних впливів на благо індивідів чи суспільства. Обидва підходи стають основою для розмірковувань щодо того, як обґрунтовано та виправдано морально вибирати той чи інший шлях у ситуаціях морального вибору.

Висновок. Первинним плацдармом для розгляду поведінки в контексті правової реальності є розгляд її через ідеологічну парадигму прав людини, оскільки концепція визнає невід'ємність та невідчужуваність прав кожної особи, обґрунтовуючи їх фундаментальність через наявність гідності, природженої кожній людині. Основна ідея полягає в тому, що ці права є не лише юридичними нормами, але й ключовим елементом, формуючим особисту гідність та свободу та виражають особисту ідентичність людини, а в оцінці поведінки людини визначальною є роль держави та суспільства у забезпеченні та захисті прав як безумовної аксіологічної детермінанти. Забезпечення фундаментальних прав визнається не лише обов'язком влади перед громадянами, але й визначає міру демократичності та гуманізму суспільства в умовах постмодерну.

Ваговою парадигмою рефлексії є потреба аналізу поведінки у призмі соціального контракту, оскільки взаємна угода людей передбачає обмін частиною індивідуальної свободи на спільний

порядок і безпеку, забезпечені прийняттям правил і обов'язків, що утворює основу для створення держави та правового порядку. Таким чином, поведінка людини оцінюється за її відповідність встановленим правилам та здатність до взаємодії з іншими членами суспільства в мирі та взаєморозумінні.

Філософський аналіз етико-філософських концепцій у контексті поведінки людини визначає дві ключові галузі - деонтологію та консеквентологію. Деонтологія, зосереджуючись на обов'язках та правилах, визначає моральність вчинків незалежно від їхніх наслідків, вказуючи на обов'язковість етичних норм, а консеквентологія орієнтується на наслідки вчинків як основний критерій їхньої моральної оцінки, підкреслюючи важливість позитивних результатів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Mecacci G., Santoni de Sio F. Meaningful human control as reason-responsiveness: the case of dual-mode vehicles. *Ethics Inf Technol* 2020. Vol. 22. P. 103–115. DOI: 10.1007/s10676-019-09519-w.
2. Rigaud J. The theory of empowerment: A critical analysis with the theory evaluation scale, *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 2020 Vol. 30:2, P. 138–157. DOI: 10.1080/10911359.2019.1660294.
3. Mahmudova A.N. The place and significance of social and legal control in the legal socialization of the individual in civil society. *Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities*. 2022, Vol. 12, Is. 2. P. 21–33. DOI: 10.5958/2249-7315.2022.00070.3
4. Kruglanski A.W., Szumowska E. Habitual behavior is goal-driven. *Perspectives on Psychological Science*, 2020. Vol. 15(5). P. 1256–1271. DOI: 10.1177/1745691620917676.
5. Kubalskyi O.N. (). The Significance of Philosophical Anthropology in Determining the Methodology of Modern Scientific Research. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*, 2023. Vol. 24. P. 37–45. DOI: 10.15802/ampr.v0i24.295311.
6. Bietti E. From ethics washing to ethics bashing: a view on tech ethics from within moral philosophy. Proceedings of the 2020 Conference on Fairness, Accountability, and Transparency (January 2020). P. 210–219. DOI: 10.1145/3351095.3372860.
7. Morrell K., Dahlmann F. Aristotle in the Anthropocene: The comparative benefits of Aristotelian virtue ethics over Utilitarianism and deontology. *The Anthropocene Review*, 2023. Vol. 10(3), P. 615–635. DOI: 10.1177/20530196221105093.
8. Ayala-Rivera V., Pasquale L. The grace period has ended: An approach to operationalize GDPR requirements. Proceedings – 2018 IEEE 26th International Requirements Engineering Conference, 2018. P. 136–146. DOI: 10.1109/re.2018.00023.
9. Danylova T.V. Philosophy and Intercultural Communication: The Phenomenon of a Human Being in the Confucian Tradition. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*, 2023 Vol. 23, P. 146–158. DOI: 10.15802/ampr.v0i23.283637.